ZƏFƏR YÜRÜŞÜNDƏN 5 İL ÖTÜR...

MƏN, MƏNİM QƏHRƏMANIM VƏ YURDUM

Qarabağa qayıdış: xatirələr, duyğular, arzular

Elçin MEHRƏLİYEV,
yazıçı-publisist,
filologiya elmləri doktoru

6. ERMƏNİ, SƏN NƏ KİMİ VARLIQSAN?

"Erməni, sən nə kimi varlıqsan?" - Bu suala cavab verə bilmək üçün daha bir neçə suala cavab tapmaq tələb olunur: Erməniliyin mahiyyəti nədir? "Erməni məsələsi" nə deməkdir? Xalqımızın zorla düçar edildiyi Qarabağ münaqişəsinin kökündə nə durur? Terrorçu Ermənistan dövləti necə yaranıb və nəyin uğrunda mübarizə aparır? "Erməni soyqırımı" olmuşdurmu? "Böyük Ermənistan" "xəyal-plovu" hansı "yağla" bişirilmişdir"? Ermənilərin dini inancı varmı? Və s., və i.a.

Milli faciələrimiz hər birimizi ilk baxışda çətin görünən bu və ya bu kimi suallar üzərində baş sındırmağa vadar etmişdir. Elə məni də. Uzun illər belə məsələlərə biganə qaldığımız halda, Qarabağ münaqişəsi başlanan gündən dönüb "tarixçiyə", "siyasətçiyə" çevrilmişik, olmuşlardan, olacaqlardan danışmağa başlamışıq.

Əlbəttə, mən tarixçi deyiləm və tarixin minillik qatlarından söz açıb uzunçuluq etmək fikrindən də uzağam. Həm də ona görə ki, ermənilərin qədim keçmişi və tale yaşantısı haqqında çoxsaylı tarixi oçerklər olmasına baxmayaraq, bu "dolaşıq kələf" içərisində əsl həqiqəti axtarıb tapmaq da çox çətindir. Ancaq, yaxın tarixlə bağlı öyrəndiklərimi və həmin əsasda gəldiyim qənaətləri, qısa da olsa, sizinlə bölüşmək istərdim. O səbəbdən ki, yurd və yurda qayıdış haqqındakı söhbətlərim bunu qaçılmaz edir və yaşadığımız indiki əlahiddə dövrdə həmin sualların cavabını bilmək, həm də hamılıqla bilmək, bəlkə də, taleəhəmiyyətli bir işdir.

Əvvəla, onu demək istəyirəm ki, bu və ya bu kimi suallar yalnız XXI əsrin sualları deyil. Neçə yüzillərdir ki, belə suallara cavab axtarılmış, müxtəlif ölkələrin müxtəlif dini və milli mənsubiyyətli siyasətçiləri, filosofları, tarixçiləri, arxeoloqları, antropoloqları, sənətkarları tərəfindən fikirlər söylənilmişdir.

İkincisi, qapalı sovet cəmiyyətindən, təhrifçi kommunist təbliğat sistemindən xilas olduqdan sonra həmin suallara cavab almaq imkanları yaranmışdır: arxivlər açılmış, tarix vərəqlənmiş, sənədlər araşdırılmışdır. Uzaq keçmişlə bağlı uydurulmuş mifik rəvayətlərdən fərqli olaraq, yaxın tarixin dəlil-sübutlu yazılı "aynası" hər şeyi açıq-aydın göstərə bilir. Mən də xeyli sayda sənədlərlə tanış olmuş, elmi, tarixi, bədii-publisist kitablar oxumuş, bir sıra tədqiqatlar aparmış, tarixi fakt və hadisələri, ən müxtəlif fikir və mülahizələri araşdırıb təhlil etmişəm. Beləliklə, mən 200 illik tarixi prosesləri, deyilənləri, yazılanları və ağrılı müşahidələrimi ümumiləşdirərək belə bir qənaətə gəlmişəm:

Ermənilər - bir varlıq kimi insan cildində görünən, amma insanlığa qarşı ağlasığmaz dərəcədə kəskin əməlləri ilə tamam başqa bir növə mənsub vəhşi tayfa təsiri bağışlayan, xislətləri, müəmmalı soy-kökləri elm tərəfindən tamam-kamal araşdırıla bilimməmiş üzdəniraq bir məxluq, əndrəbadi bir varlıqdırlar.

Təxminən eyni fikri 1906-cı ildə Gəncədə erməni soyqırımları ilə bağlı çıxış edərkən alovlu publisist, görkəmli türkoloq, erməni daşnaklarının yırtıcı əməllərinin qarşısını almaq üçün "Difahi" təşkilatını yaratmış Əhməd bəy Ağaoğlu demişdir: "Yer üzündə Allahın yaratdığı nə qədər vəhşi və yırtıcı heyvan varsa, onlar başqa heyvanları parçalayırlar, amma öz həmcinslərinə əsla toxunmazlar. Nə acıdır ki, vəhşi heyvanların yapmadıqlarını ermənilər yapırlar. Tarixdə bu naxoş hadisəyə bənzər heç bir hadisəyə rast gəlməmişik". Başqa bir mütəfəkkirimiz - Əli bəy Hüseynzadə Azərbaycanın çörəyini yeyib, ona qənim kəsilən bu nankor məxluqatı sülhə gətirmək məqsədilə "Həyat" qəzetinin 1905-ci il 21-ci nömrəsində çap etdirdiyi "Erməni vətəndaşlarımıza tövsiyə və xəbərdarlığımız" adlı məqaləsində ərəb dilində bir beyt vermiş və ermənilərin mənfurluğuna bələd olduğundan onları "əhli-nar", yəni "cəhənnəm əhli" kimi qiymətləndirmişdi. Eçmiədzin Sinodunun prokuroru A.Frenkel isə 1907-ci ildə Müqəddəs Sinoda təqdim etdiyi arayışında yazırdı: "Erməni tarixçilərinin - istər qədim, istərsə də müasirlərinin ən yaxşılarının yazdıqlarını diqqətlə oxuyanda bu xalqın böyük dühalarının da erməni gerçəkliklərinə bədbin baxışlarına heyrətlənməyə bilmirsən. Sanki tamahkarlıq, fitnə-fəsad, yalandan and içmə, satqınlıq, yaltaqlıq, qəddarlıq bu tayfanın əsas milli xüsusiyyətləridir". O cümlədən, üzdə bir cür, dalda başqa cür olmaq, məqamında özünü qərib və məğmun göstərmək, daxilən isə kin-küdurət hissi ilə yaşamaq, əl altından yeni savaşa hazırlaşmaq və fürsət düşüncə hiyləgərliklə təxribat törətmək, arxadan zərbə vurmaq, başqa xalqların nəyi varsa sahib çıxmaq, torpaqlarını mənimsəmək ermənilərin ən səciyyəvi xüsusiyyətlərindəndir.

Bəli, bir çox xalqların, xüsusən də Azərbaycan xalqının faciələri ermənilərin Qafqaza köçürülməsindən başlanıb. Onlar zaman-zaman milyonlarla, təkrar edirəm, milyonlarla!) soydaşımızı qətlə yetirmiş, minlərlə yaşayış məntəqəmizi dağıdıb viran qoylmuşlar. Gürcü xalq məsəlində deyildiyi kimi, "erməni Qafqaza özü ilə bərabər milli nifrət və bəla gətirmişdir".

Ermənilər haqqındakı fikirlərdə belə bir qənaət də diqqəti cəlb edir: ermənilərdə Qafqaz xalqlarına mənsub olan xarakterik xüsusiyyətlərdən biri də yoxdur. Onlar Qafqaza gəlmədirlər. Onların Qafqaza gəlmələri haqqındakı fikirlərdə ilk köçmələrin V əsrə təsadüf etdiyi bildirilir. XV əsrin əvvəllərində indiki Suriyadan, XIX-XX əsrlərdə isə İrandan və Türkiyədən köçüb gəlmələri barədə də məlumatlar var.

Bəs errmənilərin bir millət kimi yaranıb-formalaşdığı yer-yurd haradır? Bu suala verilən cavablar birmənalı deyil. Məsələn, rus tarixçisi İ.Dyakonov yazır ki, qədim ermənilər, təxminən bizim eradan irilir əvvəl birinci minillikdə, Fərat çayının yuxarı vadisi zonasında meydana gəlmişlər. Erməni alimi Manuk Abeqyanın isə bu qənaətidir ki, "Erməni xalqının əsli nədir, necə və nə vaxt, haradan və hansı yollarla bura (İrəvan torpaqları nəzərdə tutulur) gəlib, erməni olmazdan əvvəl və sonra hansı tayfalarla əlaqədə olub, onun dilinə, etnik tərkibinə kim necə təsir göstərib? Bizim əlimizdə bunları sübuta yetirən aydın və dəqiq dəlillər yoxdur." (Yəni, kökü, əcdadı bilinməyən qeyri-adi, əndrəbadi məxluq! Elə buna görə də ermənilərin etno-milli kimlik axtarışı müsbət nəticə vermir və bu səbəbdən uydurduqları dolaşıq mif və rəvayətlərdən asılı vəziyyətdə qalırlar.) N.İ.Şavrov söylənən mülahizələrin dəqiqliyinə şəhadət verirmiş kimi, bildirir ki, XX əsrin başlanğıcında Zaqafqaziyada yaşayan 1 milyon 300 min ermənidən 1 milyondan artığı bu rayonun yerli əhalisi deyildir, onlar buraya bizim tərəfimizdən köçürülmüşlər.

Ermənilik - etnik mənşə deyil, vahid bir dini çətir altında toplanmış müxtəlif etnik birliklərin süni şəkildə homogenləşdirilərək mənimsənilməsi nəticəsində millət adını almasıdır. Zatıqırıqlıq, zinalıq və bundan doğan hər cür naqisliklər onların mental xüsusiyyətlərindəndir. "Antropoloqların rəyinə görə, ermənilərin antropoloji quruluşu 16 antropoloji tipin və ya 72-dən artıq xalqın qarışmasından meydana gəlmişdir. Bu rəylə razılaşmamaq mümkün deyil. Belə ki, ermənilərin vaxtilə qul olması bu mülahizəni doğruldur. Qədimdən Asur və Urartu dövlətlərinin qul kaloniyaları olan Hayasa və Arme şəhər-vilayətlərində saxlanılan, qul işlərində işlədilən, vaxtaşırı isə bu şəhər-vilayətlərin qul bazarlarında dünyanın hər tərəfindən gələn tacirlərə işçi qüvvəsi kimi satılan, beləcə dünyanın hər yerinə yayılan, sənətkar millət - ixtisaslaşmış qullar kimi tanınan hay-ermənilər qul psixologiyalarından, qul əxlaqlarından heç vaxt qurtula bilməyiblər və görünür, bundan sonra da qurtula bilməyəcəklər."

Ermənilik ifrat millətçilik, ifrat həyasızlıq, faşizm kimi qəsbkarlıq, dağıdıcılıq, qan, ölüm deməkdir. Lakin erməövlniliyi faşizmlə eyniləşdirmək, eyni səviyyədə tutmaq olmaz, o, faşizmdən də betər olan və ad tapmağa çətinlik çəkdiyimiz qeyri-adi təhdid, cəmi insanlar üçün, cəmi bəşəriyyət üçün ciddi təhlükədir. Faşistlər zəbt etdikləri yerlərdə uşaq bağçalarını, məktəbləri, xəstəxanaları uçurtmur, körpələrə, uşaqlara qıymır, təbiəti məhv etmir, tarixi abidələri, müqəddəs ocaqları dağıtmır, qəbirləri qazıb insan sümüklərini ətrafa səpələmirdilər. Faşistlər ermənilər kimi özlərini dünyanın ən qədim xalqı, ilk xristian milləti sayacaq qədər, cəmi 150 yaşı olan "vətənlərinin" yaşı bilinməyən qədimliyi, hətta "Ermənistan" adının "İncil"də çəkilməsi barədə çuğullamalar edəcək qədər abırsızlıq etmirdilər. Faşistlər Amerikadan yardım qopartmaq niyyətilə prezident Tranpı onun ulu babalarının vaxtilə Artsaxdan köçmələrinə inandırmağa cəhd edəcək qədər sırtıq deyillər. Sitat: "Ermənistan Prezidenti Serj Sarkisyan da Trampı təbrik etmiş və vurğulamışdır ki, "Dağlıq Qarabağ əhalisi sizə böyük ümidlər bəsləyir... Çünki tanınmayan respublikanın əhalisi arasında gəzən söhbətlərə görə, Sizin də babalarınız vaxtilə Artsaxdan köçənlərdir".

"Ermənilik" həm də "türkə nifrət və düşmənçilik" kimi başa düşülür: ermənilyə görə, ermənının türkdən başqa düşməni yoxdur, intiqamçı olmağı, türkdən intiqam almağı Tanrı özü buyurub ermənıyə. Ermənilərin 1887-ci ildə İsveçrədə yaratdıqları "Hnçak" (Zəng səsi) siyasi təşkilatının proqramında deyilirdi: "Türkləri və kürdləri bütün şəraitdə öldürmək lazımdır, bizim məqsədlərimizi satan ermənilərə də rəhm edilməməli, onlardan da qisas alınmalıdır". "Erməni məsələsi" - tarixin olaylarında vətənsiz qalmış hayların nəyin bahasına olur-olsun başqa ölkələrin ərazisi hesabına torpaq əldə edib dövlət qurmaq və bu məqsədlə himayədarlar tapmaq anlamında başa düşülən, terror, təcavüz və ekspansiya siyasəti mahiyyətli, təxminən 200 ildir ki, türk-müsəlman dövlətlərinə (ilk növbədə Türkiyəyə) təsir vasitəsi kimi Avropa dövlətləri (Fransa, Almaniya, İngiltərə), ABŞ və əsasən də Rusiya tərəfindən dəstəklənib qüvvədə saxlanan siyasi-strateji bir ideya, plan, konsepsiyadır. 1877-1878-ci illər Rusiya-Türkiyə müharibəsindən sonra ortaya atılmışdır. Başlıca mahiyyəti Türkiyəni daxildən parçalamaq, onun ərazisində Ermənistan dövləti yaratmaqdır. Rusiya və Avropa dövlətləri Şərqdə öz geosiyasi maraqlarını təmin etmək üçün "erməni məsələsi"ni quraşdırıb şişirtməklə ermənilərdən bir alət kimi istifadə etmişlər. Yəni, "erməni məsələsi" "Şərq məsələsi"nin mahiyyətindən doğan, ermənilərin dövlət yaratmaq niyyəti güdməklə maraqlı dövlətlərin "Şərq məsələsi"ni öz xeyrlərinə həll etmək niyyətinə xidmət edən bir məsələdir.

(Davamı 3-cü səhifədə)

(Əvvəli 2-ci səhifədə)

"Erməni məsələsi"nin Azərbaycan ictimai-siyasi fikrində meydana çıxması və təsiri XIX əsrin əvvəllərinə təsadüf edir. Belə ki, 1813-cü və 1823-cü illərdə imzalanan Gülüstan və Türkmənçay sülh müqavilələri Azərbaycan xalqının parçalanmasının, tarixi torpaqlarımızın bölünməsinin əsasını qoydu. Azərbaycan xalqının bu milli faciəsinin bədnam davamı kimi onun torpaqlarının zəbti başlandı. Qısa bir müddətdə ermənilərin kütləvi surətdə Azərbaycan torpaqlarına köçürülməsi həyata keçirildi. Rusiya imperatoru I Nikolayın 1828-ci il 21 mart tarixli fərmanına əsasən Azərbaycan torpaqları olan İrəvan və Naxçıvan xanlıqları ləğv edilərək əvəzində 4 min kv.km. ərazidə "Erməni vilayəti" yaradıldı. Bununla da, necə deyərlər, "cin" şüşədən çıxmış oldu. Azərbaycan torpaqlarında saxta bir dövlətin yaradılmasına bəraət qazandırmaq və daha geniş ərazilər ələ keçirmək məqsədilə onlar Osmanlı ərazisində öz dövlətlərini yaratmaq (oxu: "erməni məsələsi!") istəyirdilər. 1890-cı ildə yaradılan "Daşnaksütyun"un (Erməni İnqilab Komitəsi) qəbul etdiyi proqram, hər şeydən əvvəl, ermənilərin dənizdən-dənizə "Böyük Ermənistan" dövləti yaratmaq uğrunda mübarizə proqramı idi. Bu mifik, xəyali dövlətdə Aralıq dənizi, Qara dəniz və Xəzər dənizi arasındakı bütün ərazilərin əhatə edilməsi nəzərdə tutulurdu.. Ermənilərə görə, təxminən 3 min il əvvəl bu torpaqlar onların əcdadlarına məxsus olmuşdu. Daşnak A.Lalayan həmin ideyanı belə şərh edirdi: "Azərbaycandakı Qarabağ, Naxçıvan, Gürcüstandakı Borçalı, Axıska, Axalkələk torpaqlarını məhv etmək və Türkiyənin Şərqi Anadolu, lap Aralıq dənizinədək ərazini qopartmaqla nəhəng, müstəqil Ermənistan yaratmaq". Hansı ki: tarixi araşdırmalar göstərir ki, ermənilər heç bir vaxt davamlı və müstəqil dövlətə malik olmamış, lakin özlərinə xas xüsusiyyətləri vasitəsilə bağlı olduqları dövlətin bir hissəsi nəti təşkil etmək» erməni milli siyasətinin əsasını təşkil edir.

"Böyük Ermənistan" şüarı ilə ermənilər bütün Zaqafqaziyada, Şərqi Anadoluda, İranda və digər ölkələrdə azərbaycanlılara qarşı saysız-hesabsız cinayətlər törətdilər. Türkiyə arxivlərindəki rəsmi dövlət sənədlərində və xarici alimlərin tədqiqatlarında təkcə 1914-1920-ci illərdə 2,5 milyon türk, azərbaycanlı və kürd əhalisinin öldürülməsi barədə məlumat verilir. Sonrakı tarixi olaylarda da yüz minlərlə dinc insanın ermənilər tərəfindən qətlə yetirilməsi barədə konkret faktlar vardır. Tarixi Azərbaycan torpaqları olan İrəvan quberniyasında 1916-cı ildə azərbaycanlı əhalinin sayı, erməni tarixçisi Z. Korkodyanın yazdığına görə, 375 min nəfərdən 1920-ci ildə 10 min nəfərə enmişdir.

1918-ci ildə mart soyqırımı törədildi, 15 min nəfər azərbaycanlı (bəzi mənbələrə görə daha çox!) qətlə yetirildi. Türk İslam Ordusunun gəlişi ilə Azərbaycanın bir dövlət və xalq kimi varlığı qorunub saxlanıla dim, nədən qorxacam, a Qurgen, sən də, mən də ömrümüzü yaşamışıq. Cavan- cavan oğullarımız tələf olur, onlardan artıq döyülük ha. Dedi, Mahal, sən gəl çıx aradan. Bilmirsən ey, bizim arxamızda necə böyük qüvvə durur. Dedim, bilirəm, Qurgen, ancaq çoban canavar üstünə itini qısqırdar, çünki cırılan itin dərisidir. Nə qədər gec deyil, qayıdın bu yoldan. Qurgen mənə tərəf bir güllə atıb qışqırdı ki, geriyə yol yoxdu, bu torpaq bizim olmalıdır! Qurgenin gülləsi məni tutmadı, amma sözü ürəyimi odladı. İndi de görüm, ay oğul, Qurgen özgə torpağını almayınca ölənə qədər vuruşmağa razı olur, mənim öz dədə-baba torpağımı qorumağa qeyrətim çatmasın? Mən qorumasam, kim gəlib mənim yerimə özünü ölümə verər? Sən elm adamısan, savadlısan axı, deyək ki, qardaşların başa düşmür, sənə noolub?"

Nahal kişiyə görə, "torpaqdan gedən - itkidi, torpağa qayıdan - artım. Torpaq itirə-itirə azalar, öləziyər, arta-arta çoxalar, qüvvətlənər.." Əslində, "Yurd yeri" telepyesinin

MƏN, MƏNİM QƏHRƏMANIM VƏ YURDUM

Qarabağa qayıdış: xatirələr, duyğular, arzular

lə "Böyük Ermənistan" barədə miflər, əfsanələr uyduruldu, erməni xalqının tarixinin saxtalaşdırılmasına yönəli proqramlar hazırlandı. "Erməni-müsəlman iğtişaşları" adı altında yerli əhaliyə qarşı terror, qırğın, deportasiya və etnik təmizləmə əməliyyatları həyata keçirilib, qədim kəndlər dağıdılıb-yandırılırdı. Rusiyanın Türkiyədəki Baş konsulu Mayevskinin təbirincə desək: "Qafqazda başlamış erməni-müsəlman iğtişaşları "erməni məsələsi"nin bir mərhələsi idi". Bu "mərhələ", yəni ermənilərin Qafqaza köçürülməsi və yerli xalqı sıxışdırması Azərbaycanın taleyi üçün ciddi təhdid idi.

N.İ.Şavrovun yazdığına görə, 1826-1828-ci illər müharibəsindən sonrakı iki ildə - 1828-ci ildən 1830-cu ilədək Zaqafqaziyaya 40 min İran ermənisi, 84600 Türkiyə ermənisi köçürülmüşdür. Ardınca, 1877-1878-ci illər Rusiya-Türkiyə müharibəsindən sonra, Azərbaycana erməni axını daha da artmışdır. Artıq XX əsrin əvvəllərində Zaqafqaziyada yaşayan 1 milyon 300 min nəfər ermənidən 1 milyonu diyarın yerli əhalisi deyil, gəlmə idi.

Ermənilərin Zaqafqaziyaya, xüsusən də Azərbaycana axını sonrakı dövrlərdə də davam etdi. Rəsmi dövlət sənəndində qeyd edilir ki, Sovet hakimiyyəti illərində xarici ölkələrdə yaşayan 230 min nəfərdən çox erməni Ermənistana köçüb gəlmişdir. Bu fakt "erməni məsələsi"nin sovet dönəmində də qüvvədə saxlandığını sübut edir.

"Böyük Ermənistan" - XIX əsrin sonları-XX əsrin əvvəlləri Osmanlı imperiyası zəifləməyə başlamışdı. Avropa dövlətləri və Rusiya bundan istifadə edərək Osmanlı imperiyasını parçalamaq və Şərqdə öz maraqlarını təmin etmək (oxu: "Şərq məsələsi!") istəyirdilər. Yaranmış tarixi şəraitə müvafiq olaraq, Türkiyədə yaşayan ermənilər də fəallaşmışdılar, halında öz varlıqlarını saxlaya bilmişlər. Çar Rusiyası Osmanlı imperiyasına qarşı işğalçı müharibəyə başlayanda (bu uzun illər davam edən rus-türk müharibələri seriyasının növbəti dalğası idi) oradakı xristian əhalinin qüvvəsindən də istifadə etməyi planlaşdırdı. Ermənilər həsrətində olduqları torpaqları rus çarının onlara verəcəyi vədinə inanaraq elliklə ruslara satıldılar, uzun illər bir yerdə yaşadıqları türklərə xəyanət edərək terror və təxribatlar törətməyə başladılar. Nəticədə Osmanlı hökuməti döyüş zonasının arxasındakı bütün erməniləri köçürməyə məcbur oldu.

Bir sözlə, "Böyük Ermənistan" ideyası erməni milli siyasətinin bayrağına çevrildi. Vasil Lvoviç Veliçkonun yazdığına görə, erməni dərslikləri bədnam "Böyük Ermənistan" barədə cəfəng söhbətlər açır, kilsə məktəblərində paytaxtı Tiflis olmaqla az qala Voronejə qədər "Böyük Ermənistan"ın xəritələri intişar etdirilirdi. Havadarları tərəfindən dəstəklənən ermənilər gürcü şair-publisisti İlya Çavçavadzenin dediyi kimi, yerli əhaliyə yer üzündən tamamilə silib atmağa çalışır, onun bütün tarixini də, salnaməsini də, tarixi abidələrini də, tarixi var-dövlətlərini də fırıldaqlar yolu ilə öz adlarına çıxırdılar.

Təsadüfi deyildir ki, M.S.Ordubadi də törədilən iğtişaşların ermənilərin əvvəl Türkiyədə, bu baş tutmadıqda isə Qafqazda avtonomiya-idarə muxtariyyəti yaratmaq istəyindən qaynaqlandığını bildirmiş və belə bir qənaətə gəlmişdir ki, «erməni və müsəlmanı müharibə səbəbinə birbirindən ayırmaq niyyəti ilə Bakı quberniyasını və Gəncə quberniyasının aran yerlərini müsəlmanlara verib, İrəvan qubemiyasını, Gəncə quberniyasının yaylaq və dağbasar ölkələrini ermənilərə verib, bunları da Qars sancağı ilə birləşdirib Erməni səltə bildisə də, 1920-ci ilin aprel işğalı ilə Azərbaycan Milli hökuməti devrildi, bolşevik bayarağı altında ermənilər Azərbaycanda faktiki olaraq ikinci dəfə hakimiyyəti ələ keçirdilər. Nəticədə respublikada nəinki ziyalılara, hətta milli baxışlı kommunistlərə də divan tutuldu. Bolşevik cildinə girən daşnaklar Zəngəzur torpaqlarını zorla Azərbaycandan qopartmağa nail oldular. 1947-1953-cü illərdə 100 minlərlə soydaşımız Qərbi Azərbaycan torpaqlarından didərgin salındı. Və 1980-1990-cı illərdə Qarabağda və onun ətrafında baş verən faciəvi hadisələr... - Qərbi Azərbaycanda yaşayan azərbaycanlıların hamılıqla deportasiyası nəticəsində "türksüz Ermənistan" yaradılmasına nail olunması və Azərbaycan ərazisinin 20 faizinin işğal edilməsi... Şükürlər olsun ki, biz bu dəfə düşmənin əyri burnunu əzib geri otuzdura bildik, lakin tarixdə heç vaxt olmamış mifik Ermənistan xülyası bu gün də davam edir. Allah axırını xeyir eləsin!

Mən yenə qəhrəmanım Mahal kişi obrazını xatırlayıram. O, sadə bir kənd adamı olsa da, erməni məkrinin mahiyyətini məşhur gürcü ziyalısı İlya Çavçavadze qədər dərk edirdi. Pyesdən bir fraqment:

"Mahal - Bizim bu qonşu kənddəki Qurgeni tanımamış olmazsan.

Sədrəddin - Qurgen?

Mahal - Qurgen... Usta Qurgen. Yadına gəlmir? Bizim evin çardağını da o vurdu.

Sədrəddin - Hə, hə, Qurgen kişi...

Mahal - Bu qış odunumuz çatmadı. Yeganəyə qıymadım, özüm düdüm çay qırağına. Elə balaca bir şələ düzəltmişdim, çayın o tayından məni səslədilər. Gördüm Qurgendi. Silahlıydı. Nə qədər duz-çörək kəsmişik onnan, gizlənməyi arıma sığışdırmadım. Dedi, qorxma, vurmaram, çox yaxşılıqların keçib mənə. De başlıca ideyası da bu tarixi gerçəkliyə ayıq gözlə baxmağa səsləyən çağırışdadır. Mahal kişinin dediklərini yaxın keçmişimiz də təsdiq edir: Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranması ərəfəsində Cənubi Qafqazda Azərbaycan türklərinin elliklə yaşadıqları ərazilər təqribən 150 min kv.km.-ə bərabər idi. Cənubi Qafqazda müstəqil dövlətlər yaranıb onların arasında sərhəd məsələləri qismən nizama salındıqdan sonra Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin ərazisi 113, 9 kv.km.-i əhatə edirdi. Azərbaycan xalqı əsrin sonlarında (18 oktyabr 1991-ci il) öz dövlət müstəqilliyini elan etdiyi ərəfədə isə respublikamızın ərazisi 86,6 kv. km. təşkil etmişdir. Ermənilər isə Azərbaycan xalqının tarixi əraziləri hesabına çar rusiyası dövründə 4 min kv.km. ərazidə "erməni vilayəti", 1918-ci ildə 9 min kv. km. ərazidə Ermənistan Respublikası yaratmağa nail oldular. Sonrakı illərdə də Azərbaycandan "yağlı tikələr" qoparmaqla Ermənistan ərazisini 1920-ci ildə 11 min kv.km.-ə, 1988-ci ildə isə artıq 30 min kv.km.-ə çatdıra bildilər. Onlar həm xəritələrdə, həm də ələ keçirdikləri torpaqlarda on minlərlə türk-azərbaycan mənşəli yer-yurd adlarını dəyişdirməklə Azərbaycan coğrafiyasını "toponim soyqırımına" məruz qoydular.

Qarabağ münaqişəsi - İki yüz il əvvəl Rusiya imperiyası Qafqazı fəth etməyi qarşısına məqsəd qoydu. Bu məqsədlə Səfəvi və Osmanlı imperiyaları ilə sərhədlərdə xristian xalqlarını məskunlaşdırmaqla bufer zonaları yaratmağı planlaşdırdı. Beləliklə, XIX əsrdə və XX əsrin əvvəllərində cənubi Qafqaza milyon yarımdan çox erməni köçürüldü ki, bunun da böyük bir qismi Azərbaycanın qərbində və Qarabağ adlı əzəli torpaqlarında yerləşdirildi.

(Davamı var)